

نقد ادبی

(ویراست سوم)

دکتر سیروس شمیسا

تهران - ۱۳۹۹

سرشناسه	شمیسا، سیروس، ۱۳۲۷-
عنوان و پدیدآور	نقد ادبی / سیروس شمیسا.
وضعیت ویراست	ویراست ۳.
مشخصات نشر	تهران: میترا، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	۵۲۸ صفحه.
شابک	۹۷۸-۶۲۲-۹۷۳۴۴-۱-۴
وضعیت فهرست‌نویسی	فیبا
موضوع	ادبیات فارسی
موضوع	نقد ادبی.
رده‌بندی کنگره	۷۸ ن ۸ ش / PN ۸۱
رده‌بندی دیویی	۸۰۱ / ۹۵
شماره کتابشناسی ملی	۸۵-۱۵۸۷۴

نقد ادبی

دکتر سیروس شمیسا

چاپ نخست از ویراست سوم: پاییز ۱۳۹۹ - چاپ: چاپخانه تقویم

حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی: میترا (الهام یگانه)

شمار: ۱۰۰۰ نسخه

حق هرگونه چاپ و نشر برای نشر میترا محفوظ است.

نشر میترا: خیابان مجاهدین اسلام، شماره ۱۸۲

تلفن: ۳۳۵۰۴۲۲۴، نمایر: ۳۳۱۳۳۵۰۵

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۳۴۴-۱-۴ - 978 - 622 - 97344 - 1 - 4 ISBN:

این کتاب با استفاده از کاغذ حمایتی منتشر شده است.

۱۵۰۰۰ تومان

فهرست مطالب

۱۳	پیشگفتار ویراست سوم
۱۵	پیشگفتار ویراست دوم
۱۹	پیشگفتار چاپ نخست

بخش اول: مقدمات

۲۵-۵۲

۲۷-۳۹	فصل اول: نقد ادبی چیست؟
-------	-------------------------

۴۱-۵۲	فصل دوم: انواع نقد
-------	--------------------

۴۱	نقد نظری
۴۲	نقد عملی
۴۴	نقد تأثری یا احساسی
۴۵	نقد مستند یا معیاری
۴۶	نقد محاکاتی
۴۸	نقد کاربردی
۴۹	نقد بیانگرانه
۵۰	نقد عینی
۵۱	نقدنویسی

بخش دوم: گزارشی از گذشته‌ها

۵۳-۱۶۷

۵۵-۸۰	فصل سوم: نظریه محاکات
-------	-----------------------

۵۵	ماده ادبیات
----	-------------

۶۳	نظر افلاطون
۶۴	نکاتی در مورد نظریه افلاطون
۷۰	نظر ارسطو
۷۲	تخیل
۷۲	حقیقت‌نمایی
۷۴	نظر حکمای ما
۷۴	خواجه میرزاوسی
۷۶	حاج ملا دی سبزواری
۷۷	نظامی عروضی
۷۹	شعر در کتب نطق

فصل چهارم: لفظ و معنی (نقد ادب در بین مسلمین) ۹۱-۸۱

۸۲	لفظ یا معنی؟
۸۵	نمونه‌یی از نقد برمبنای لفظ و معنی
۸۹	نظر من
۹۱	موازنه

فصل پنجم: برخی از جریان‌های نقد در ایران ۱۳۱-۹۳

۹۴	نظر ادب
۹۷	نظر صوفیه
۱۰۰	شعر اولیا، شعر شعرا
۱۰۲	علت فاعلی
۱۰۳	نظریات سنایی و عطار
۱۰۴	نظامی
۱۰۸	نقد شاعران
۱۰۸	نقد ادبی به مقتضای دوره
۱۰۹	داستان عنصری و غضایری

فهرست مطالب □ ۵

۱۱۴	نقد ادبی در سبک عراقی
۱۱۵	سبک هندی
۱۱۹	دوره بازگشت
۱۲۲	نویسندگان
۱۲۳	تذکره‌ها
۱۲۴	موازنه
۱۲۶	سرقات
۱۳۰	نقد اعیادی
۱۳۳-۱۶۷	فصل ششم: حوز ادبی هند
۱۳۹	معانی
۱۳۹	— عدول از مقتضای ظاهر
۱۴۰	— وضع مظهر در موضع مضمّر
۱۴۱	بیان
۱۴۱	— تبدیل مبتدل به غریب با تصرّف
۱۴۲	— مجاز نوعی و مجاز شخصی
۱۴۳	— تشخیص اضافه‌ها
۱۴۳	عروض
۱۴۳	— سکنه عروضی
۱۴۵	— اختیار تسکین
۱۴۶	بدیع
۱۴۶	— تقابل و تضاد
۱۴۶	سرقات
۱۴۷	اصطلاحات تازه
۱۴۷	— بیکار
۱۴۸	— مدّ عامثل، دولختی
۱۴۹	— تراش دادگی، لفظ تراشی

۱۵۰	 احکام ادبی
۱۵۰	 استعمال موقوف بر سماع است یا قیاس؟
۱۵۲	 تصرف
۱۵۴	 فرق معنی و یعنی
۱۵۴	 تناسب لفظی یا «مراعات»
۱۵۵	 خان آرزو و منیر
۱۵۷	 کارنامه
۱۵۷	 سرا- منیر
۱۵۷	 مفاخره، سنت ادب
۱۵۸	 بیان
۱۵۸	 اضافه استعاری (استاره الکریه)
۱۶۱	 سبک‌شناسی
۱۶۱	 شاعران خیال‌بند
۱۶۱	 معنی‌شناسی
۱۶۱	 شعر با معنی، شعر بی معنی
۱۶۳	 معنی از راه لزوم و مظنه الزام
۱۶۴	 دفاع از هندیان
۱۶۵	 تصحیح اشعار (دخل)
۱۶۷	 آزاد بلگرامی

بخش سوم: نظریه‌های ادبی

۱۶۹-۲۷۲

۱۷۱	 مقدمه
۱۷۳-۲۰۰	 فصل هفتم: فرمالیسم روسی
۱۷۳	 مقدمه
۱۷۸	 چند فرمالیست معروف

فهرست مطالب □ ۷

۱۸۳	اصطلاحات و مباحث
۱۸۳	شکل (فرم)
۱۸۴	فقط متن
۱۸۵	عدول از هنجار یا هنجارگریزی
۱۸۶	غریب‌سازی، آشنایی‌زدایی
۱۹۰	موسیقی
۱۹۱	برج‌سازی
۱۹۴	بیت
۱۹۴	علم ادب
۱۹۵	داستان و هفت‌داستان
۱۹۶	فرمالیست‌های متأخر

فصل هشتم: دیگر مکاتب بررسی ادبیات از دیدگاه زبان‌شناسی ۲۰۱-۲۰۶

۲۰۱	مکتب پراگ
۲۰۳	نئوفرمالیسم
۲۰۵	فوتوریسم
۲۰۵	درباره مکاتب زبان‌شناسانه نقد ادبی

فصل نهم: ساختگرایی ۲۰۷-۲۴۷

۲۰۷	بررسی کلی
۲۱۰	— یاکوسون
۲۱۰	— پروپ
۲۱۳	— لوی اشتروس
۲۱۴	چند اصطلاح
۲۱۶	ساخت‌گرایان متأخر (پساساختگرایی)
۲۱۶	— رولان بارت
۲۲۱	روش‌های مختلف ساختارگرایان
۲۲۳	ساختار شکنی

۲۲۳	— ژاک دریدا
۲۲۹	— پل دمان
۲۳۲	نشانه‌شناسی
۲۳۵	نشانه و تأویل
۲۳۶	کاربرد نشانه‌شناسی در ادبیات
۲۳۷	نمونه‌یی از تحلیل‌های نشانه‌شناختی ادبی
۲۴۲	تحلیل نشانه‌شناختی یک آیین
۲۴۳	استفاده‌های دیگر از نشانه‌شناسی
۲۴۴	محور هم‌نشینی، محور جانشینی
۲۴۴	معنی و نشانه
۲۴۵	سه نوع نشانه
۲۴۵	زبان و گفتار
۲۴۶	بارت و نشانه‌شناسی

۲۴۹-۲۷۲	فصل دهم: نقد نو
۲۴۹	بررسی کلی
۲۵۵	منتقدان آمریکایی
۲۵۷	الیوت
۲۶۳	ریچاردز
۲۶۷	امپسون
۲۶۹	نقد عملی، آنالیز
۲۷۱	مکتب شیکاگو

بخش چهارم: نقد بر مبنای نظام‌های علوم انسانی

۲۷۳-۳۵۰

۲۷۵-۲۹۵	فصل یازدهم: نقد روانشناسانه
---------	-----------------------------

۲۷۷		فروید
۲۸۶		آدلر
۲۸۸		کارل گوستاو یونگ
۲۹۲		ژاک لاکان

فصل دوازدهم: نقد اسطوره گرا ۲۹۷-۳۱۸

۲۹۷		اسطوره چیست؟
۲۹۹		اشاره به: ... فرق اسطوره با فولکلور و خرافات
۳۰۴		چند اسطوره شناس
۳۰۷		نورترپ فرای
۳۱۲		توضیحی مختصر در: ... غنی از مفاهیم و اصطلاحات
۳۱۲		توتم
۳۱۲		تابو
۳۱۳		جادو
۳۱۳		آنیسم
۳۱۴		آیین ها و مراسم
۳۱۵		زمان و مکان
۳۱۶		خیر و شر
۳۱۷		احتیاط در نقد اسطوره گرا

فصل سیزدهم: نقد مارکسیستی ۳۱۹-۳۵۰

۳۲۱		چند منتقد معروف
۳۲۲		لوکاچ
۳۲۵		لوسین گلدمن
۳۳۲		پیر ماچری
۳۳۳		والتر بنیامین
۳۳۴		برشت
۳۳۶		دیگران

۳۳۷		نقد جامعه‌شناختی
۳۳۷		— ماکس وبر
۳۳۸		تاریخ‌گرایی جدید
۳۳۹		— گریبنلات
۳۴۳		میشل فوکو
۳۴۷		نقد اخلاقی

بخش پنجم: نظریات مطرح امروز

۳۵۱ - ۴۴۵

۳۵۳ - ۴۰۰		فصل چهاردهم: موتاک
۳۵۵		هرمونیتیک‌های سنتی
۳۵۵		— شلایر ماخر
۳۵۹		— ویلهلم دیلتای
۳۶۰		هرمونیتیک‌های جدید
۳۶۰		— مارتن هیدگر
۳۶۲		— گادامر
۳۶۷		— منتقدان گادامر
۳۶۷		— هرش
۳۷۱		آیزر
۳۷۵		یاس
۳۷۸		پل ریکور
۳۷۹		کشف‌المحجوب
۳۸۱		عارف، زندیق
۳۸۲		نمونه‌هایی از تأویل
۳۸۵		نمونه‌هایی از تأویلات محی‌الدین ابن عربی
۳۸۶		نمونه‌هایی از تأویلات باطنیه
۳۸۶		انواع تأویل

۳۸۸	تفسیر قرآن
۳۸۹	انتقاد از هرمنوتیک‌ها
۳۹۱	نظریات من در عمل فهم

فصل پانزدهم: نقد خواننده‌مدار ۴۰۱-۴۰۵

۴۰۲	ولفانگ، آیزر
۴۰۲	امپراتور
۴۰۲	ریفانز
۴۰۲	نورمن هالند
۴۰۳	دیوید بلیچ
۴۰۴	هارولد بلوم
۴۰۴	استانلی فیش
۴۰۵	جانانان کالر

فصل شانزدهم: فلسفه زبان ۴۰۷-۴۱۹

۴۱۰	اتمیسمن منطقی
۴۱۰	ویتگنشتاین
۴۱۲	حلقه وین (پوزیتیویست‌های منطقی)
۴۱۳	اوستین و عمل گفتار
۴۱۳	ارنست کاسیرر
۴۱۴	ریچاردز
۴۱۴	هستی و زبان
۴۱۵	معرفت ادبی
۴۱۶	برخی از خصوصیات معرفت ادبی
۴۱۸	موسیقی / شعر
۴۱۹	نقاشی / شعر

فصل هفدهم: پسا مدرنیسم ۴۲۱-۴۳۵

مقدمه ۴۲۱

رمان پست مدرنیستی ۴۲۵

عدم قطعیت ۴۲۶

تناقض ۴۲۷

جابه‌جایی ۴۲۷

عدم انسجام ۴۲۷

فقدان قاعده ۴۲۸

زیاده‌روی ۴۲۸

اتصال کوتاه ۴۲۹

مدرنیسم، پست مدرنیسم ۴۳۳

نقد آثار پست مدرنیستی ۴۳۵

شعر پست مدرنیستی ۴۳۵

فصل هجدهم: نقد فمینیستی ۴۳۷-۴۴۵

شوالتر ۴۳۸

ژولیا کریستوا ۴۴۲

بخش ششم: فرهنگ و فهرست

۴۴۷-۵۲۸

فصل نوزدهم: فرهنگ مختصر نقد ادبی ۴۴۹

واژه‌نامه ۴۹۷

گزیده کتابنامه ۵۰۱

فهرست راهنما ۵۰۷

پیشگفتار ویراست سوم

در این سال‌های اخیر، ان قدر کتاب و مقاله در باب نظریه‌های ادبی و نقد ادبی در جهان و از جمله در ایران منتشر شده است که اشراف بر آن‌ها در گرو عمری کار تخصصی است. آنچه به این ویس افزوده شده است فقط مطالبی است که به اختصار و اشاره در حواشی کتاب مورد نرسته و دم و لذا چندان قصد توسعه کتاب و گسترش مطالب و موضوعات و استفاده از منابع تازه منتشر شده در میان نبود. به نظر من این‌ها حداقل مطالبی است که امروزه مدرّسان و دانشجویان ادبیات باید با آن‌ها آشنا باشند و دریابند که اولاً مباحث ادبیات‌شناسی تا چه حد گسترش یافته است و ثانیاً این مطالب تا چه حد در درک متون ادبی راهگشاست و هرگز به این اندازه موهوم که این‌گونه مطالب فقط در مورد ادبیات غربی صادق است از آشنایی با آن‌ها متن‌ها را روشن‌تر کنند. این مطالب جهانی (universal) است و به ذات و ماهیت ادبیات مربوط می‌شود و در این‌جا و آنجا ندارد. از سوی دیگر این مطالب غلط و درست ندارد و به قول برخی‌ها، ویکردهای (approches) مختلف به ادبیات است و در مجموع باعث شناخت بیشتر و عمیق‌تر ادبیات و آثار ادبی می‌شود. امروزه ادیب (مثلاً رومان یا کوپسن، رولان بارت...) کسی است که لااقل سه ساحت دانشی دارد:

۱. زبان‌شناسانه
۲. فلسفی
۳. ادبی

امیدوارم این کتاب باعث تحریک شور و شوق علمی و ادبی در خوانندگان شود و مطالب مورد علاقه خود را در کتب تخصصی و تفصیلی ردیابی کنند و اندک‌اندک آن‌ها بتوان را بیابند که در درک و تحلیل آثار ادبی ما - که گنجینه‌ی واقعاً بی‌همتاست - از این

دانش‌ها بهره جویند و از این راه ارزش‌هایی را که قرن‌هاست، در دل این متون مستور و مکتوم مانده است آشکاره سازند.

سیروس شمیس

اردیبهشت ۱۳۹۰

www.ketab.ir